

**ТВОРЧІСТЬ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО В СУЧАСНИХ
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ СТУДІЯХ**

Після тривалого періоду замовчування, спричиненого ідеологічними чинниками радянської доби, інтерес до творчої спадщини Агатангела Кримського поступово відроджувався упродовж 1960-1970-х років. Проте спроби повернення його імені в українське літературознавство були обмеженими: художні тексти автора публікувалися скороченими, а їхній зміст зазнавав ідеологічного редагування. Багаторічна ізоляція творів письменника в українському культурному просторі значно ускладнила повноцінне осмислення його літературної спадщини в розвитку українського модернізму.

Упродовж останніх десятиліть спостерігаємо помітне поживлення інтересу до феномену Агатангела Кримського – як ученого, так і письменника, чия постать дедалі частіше стає предметом міждисциплінарних досліджень. Сучасне літературознавство пропонує різні методологічні підходи до аналізу його художнього доробку, серед яких виокремлюємо психоаналітичний (С. Павличко [11], Н. Зборовська [3]), наратологічний (Г. Останіна [8-10]) та культурно-антропологічний (Ю. Ковалів [4-5], Ю. Горблянський [2]). Значний внесок у дослідження творчості митця також здійснили Т. Маленька [7], С. Петькун [12] та інші науковці. Попри це, белетристична спадщина Агатангела Кримського, передусім його проза, і сьогодні залишається недостатньо вивченою. Глибокий психологізм, інтелектуалізм, деструкція традиційних художніх опозицій забезпечують їй актуальність не лише в контексті українського модернізму, а й у площині постмодерного літературного мислення.

Мета статті – окреслити основні тенденції сучасної літературознавчої рецепції творчої спадщини Агатангела Кримського, простежити еволюцію наукових підходів до її осмислення – від ідеологічно зумовлених інтерпретацій радянського періоду до сучасних психоаналітичних, наратологічних та культурно-антропологічних студій, а також з'ясувати місце прози письменника в українському модернізмі доби.

Однією з перших спроб комплексного осмислення творчої спадщини Агатангела Кримського стала монографія Соломії Павличко «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського», де дослідниця запропонувала новаторський погляд на поетику та ідейний зміст його творів. С. Павличко розглядала ранню прозу письменника в межах особистісних і культурно-історичних чинників, що вплинули на формування його естетичної системи. Науковиця акцентувала на політичних, світоглядних і психологічних аспектах творчості митця, трактуючи збірку «Повістки і ескізи...» як «маніфест» молодого автора. Вона виокремила два провідні мотиви його ранньої прози – критику традиційного українського націоналізму та спробу осмислення сучасної людини, розірваної між раціональним і підсвідомим [11, с. 149].

Дослідниця першою в науці про літературу застосувала психоаналітичний підхід до інтерпретації творчості Агатангела Кримського, розкривши глибинні психологічні комплекси його персонажів. С. Павличко підкреслювала, що в українській літературі письменник був новатором у дослідженні підсвідомих імпульсів людини, відверто демонструючи темний, неусвідомлений бік її природи [11, с. 65].

Центральною ідеєю дослідження є положення про глибоку взаємозумовленість поезики Агатангела Кримського та його особистого життєвого досвіду. Психологічна надламаність персонажів, на думку вченої, відображає внутрішні переживання самого митця. Водночас окремі її висновки – зокрема припущення щодо особистісної ідентичності письменника – мають дискусійний характер, адже спираються на суб'єктивні психоаналітичні інтерпретації [11, с. 57].

Застосовуючи психоаналітичну методологію, Н. Зборовська теж запропонувала оригінальне трактування українського модернізму, акцентуючи на його внутрішньопсихологічному вимірі. Вона розглядала модерністський рух як прояв глибинних психічних процесів національної свідомості, у яких провідну роль відіграє психосексуальна енергія, що, на її думку, визначає механізми формування національної ідентичності [3, с. 210]. Такий підхід дозволив Н. Зборовській інтерпретувати творчість українських модерністів не лише як естетичний, а й як психологічно-культурний феномен, спрямований на самопізнання та утвердження особистісної й національної свободи.

Дослідження поезики Агатангела Кримського здійснюється за допомогою різних сучасних методів. Так, Г. Останіна у своїй студії використовує логічні та психологічні категорії для аналізу поведінки персонажів, сюжетобудови та психологізму [9]. Однак, для повноцінного розуміння багатоплощинної та неоднозначної творчості письменника більш продуктивним виявився герменевтичний підхід, який пропонує діалогічне розуміння тексту (С. Луцак [281], Г. Випасняк [1] та інші). Цей підхід дозволяє розглядати тексти Агатангела Кримського як відкриті системи, що постійно взаємодіють із читачем, розкриваючи нові грані його творчості.

Г. Останіна вважає письменника одним із перших українських прозаїків, які звернулися до модерністських прийомів письма [8-10]. Однак її спроба описати поезику А. Кримського за допомогою категорій, запозичених зі сфери логіки та психології, не завжди виявляється вдалою. Застосування таких категорій, як «інформативно-описові», «аналітичні» прийоми тощо, хоча й дозволяє виявити деякі особливості творчості письменника, але одночасно спрощує її і не дозволяє повною мірою передати всю багатогранність і оригінальність його стилю.

Ю. Ковалів слушно зазначає, що А. Кримський став зачинателем інтелектуальної експериментальної прози в українській літературі. Його ранні твори позначені пошуками нових художніх форм і засобів – автоцитуюванням, «текстом у тексті», оніричними мотивами, містичними елементами. Письменник активно використовував поетичні вставки, цитуючи

власні переклади східної поезії, та інтегрував у прозу результати своїх філологічних студій. Замість традиційної лінійної структури сюжету А. Кримський експериментував із формами споглядання, фрагментарності та внутрішнього монологу [4, с. 399-402].

На думку Ю. Коваліва, творчість Агатангела Кримського є своєрідним викликом для традиційної літературознавчої думки, адже вона виходить за межі звичних уявлень про українську прозу кінця XIX – початку XX століття. Письменник довів, що національна література здатна до глибоких інтелектуальних експериментів і не зводиться до етнографічних чи дидактичних тем [5, с. 7-8].

Дослідник підкреслює, що Агатангел Кримський розумів людяність як здатність до діалогу з Іншим – представником іншої культури чи цивілізації. Як сходознавець і гуманіст, він послідовно виступав проти імперського мислення, зображаючи внутрішній світ інтелігента, який переживає колоніальний тиск, але прагне зберегти моральну автономію [5, с. 10].

Ю. Горблянський визначає прозу Агатангела Кримського як виразний зразок українського модернізму, у центрі якого – суб'єктивне сприйняття дійсності та зосередженість на внутрішньому світі людини. На його думку, твори письменника є своєрідними експериментами зі словом, де розкривається психологічна глибина особистості, що прагне зберегти духовну цілісність у кризову добу зламу століть. А. Кримський майстерно зображував людину, котра намагається осмислити власне «я» в умовах руйнування традиційних цінностей, тривоги й самотності, створюючи тим самим нову модель індивідуального світу [2, с. 119].

С. Петькун зазначає, що А. Кримський – найвизначніша постать української науки та культури, чий внесок у їхній розвиток має фундаментальне значення. Науковець підкреслює, що, не маючи українського походження, А. Кримський став найпослідовнішим українським інтелігентом, чиє «українське обличчя» засвідчило відданість національній культурі, мові та ідеї державності. Учений довів, що приналежність до нації визначається не етнічним походженням, а духовним вибором і громадянською позицією. С. Петькун також відзначає внутрішню суперечливість постаті Кримського, зумовлену його постійними коливаннями між двома науковими сферами – сходом- й українознавством. Цей дуалізм, на її думку, відображає глибокий конфлікт ідентичності та прагнення поєднати універсальність наукового мислення з національним служінням [12, с. 705-707].

Висновки. Сучасна літературознавча рецепція творчості Агатангела Кримського демонструє поступовий перехід від фрагментарних ідеологізованих інтерпретацій до комплексного, а то й міждисциплінарного осмислення його спадщини. Праці С. Павличко, Н. Зборовської, Г. Останіної, Ю. Коваліва, Ю. Горблянського, С. Петькун та ін. засвідчують: творчість талановитого письменника розглядається не лише як органічна складова українського модернізму, а й як феномен на межі культур, світоглядних систем і методологічних парадигм. У літературному дискурсі митець постає як інтелектуал і новатор, який випередив свій час, поєднавши у творчості психологізм, культурну рефлексію й інтелектуальну глибину. Його

проза й поетична збірка «Пальмове гілля» утворюють цілісну художню систему, де поєднуються філософічність, психологізм, інтертекстуальність, емоційна напруга. Якщо прозові твори демонструють пошуки нових форм самовираження, експеримент із внутрішнім світом людини та національною ідентичністю, то поетична збірка «Пальмове гілля» – глибину особистісного досвіду митця, його інтелектуальний і духовний універсалізм. Творчість Агатангела Кримського репрезентує один із найскладніших етапів розвитку українського модернізму, залишаючись актуальним об'єктом сучасного гуманітарного знання, що потребує подальших досліджень у контексті новітніх інтерпретаційних підходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Випасняк Г. Між святістю та гріховністю: дилема Андрія Лаговського в однойменному романі Агатангела Кримського. Житомирські літературознавчі студії. Житомир, 2013. Вип. 7. С. 192-200.
2. Горблянський Ю. Художня проза Агатангела Кримського: дис. ...канд. філол. наук: 10.01.01. Львів, 2021. 236 с.
3. Зборовська Н. Код української літератури : проект психоісторії новітньої української літератури: монографія. Київ : Академвидав, 2006. 504 с.
4. Ковалів Ю. Агатангел Кримський. Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець XIX – поч. XXI ст. Київ: Академія, 2013. Т. 1. С. 397-406.
5. Ковалів Ю. Дещо про Агатангела Кримського, дещо про історію літератури. Кримський А. Виривки з мемуарів одного старого гріховоди: Вибране. Київ: Академія, 2017. 320 с.
6. Луцак С. Художня модель самопізнання через Іншого в романі «Андрій Лаговський» А. Кримського. Волинь філологічна: текст і контекст: зб. наук. праць. Луцьк, 2011. С. 106-113.
7. Маленька Т. Агатангел Кримський: портрет на тлі епох. Слово і час. 2001. № 1. С. 11-14.
8. Останіна Г. Г. «Діалог» культур у романі А. Кримського «Андрій Лаговський». Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського: зб. наук. праць. Миколаїв: Філологічні науки, 2012. Т. 4. Вип. 9. С. 137-141.
9. Останіна Г. Г. Агатангел Кримський. Особливості поезики художньої творчості: монографія. Київ: Твім інтер, 2008. 224 с.
10. Останіна Г. Г. Система прийомів як проблема майстерності творчості А. Кримського. Наукові записки ХДПУ ім. Григорія Сковороди. Літературознавство : зб. наук. праць. Харків : Нове слово, 2004. Вип. 3. С. 145-150.
11. Павличко С. Д. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. Київ: Вид-во С. Павличко «Основи», 2000. 328 с.
12. Петькун С. «Агатангел Кримський – феномен української науки та культури». Народознавчі зошити. 2013. №4. С. 705-708.

Воронко Віта

Науковий керівник – доц. Бородіца Світлана

ЛІТЕРАТУРНЕ ФЕНТЕЗІ ДАРИ КОРНІЙ: ТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

Дара Корній (справжнє ім'я Мирослава Замойська) добре відома серед сучасних українських письменників, котрі пишуть у жанрі літературного фентезі. Її популярність зумовлена унікальним поєднанням національного колориту, міфологічних образів, сучасної проблематики, динамічної оповіді. Народилася авторка 20 вересня 1970 року у селі Секунь Старовижівського району Волинської області. Середню школу закінчила у селі Княжі Сокальського району Львівської області. Вищу освіту здобула на журналістсько-редакторському відділенні Українського поліграфічного інституту у Львові (нині Українська